

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง เปรียบเทียบผลของวิธีการให้การศึกษเพื่อให้เกิดกิจกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข คบส. ใน โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาเชิงพรรณาย้อนหลัง (retrospective study) มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบผลของวิธีการให้การศึกษเพื่อทำให้เกิดกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขใน โรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างวิธีอบรมเฉพาะนักเรียน กับวิธีอบรมนักเรียนและครู ใน 4 หมวด คือ โครงสร้างพื้นฐาน การดำเนินการ ผลของการดำเนินการ และผลลัพธ์หรือประสิทธิผลของการดำเนินการ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาคือ แบบประเมินกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขใน โรงเรียน ซึ่งผู้ศึกษาพัฒนามาจากแบบประเมิน คบส. ใน โรงเรียนของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ และสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่สังกัดสำนักงานสามัญศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ ที่เข้าร่วม โครงการพัฒนาการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในสถานศึกษาปี 2541 ซึ่งจัดโดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มตัวอย่างคือ โรงเรียน 6 แห่ง ซึ่งครูและนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม คบส. ใน โรงเรียน 6 แห่งดังกล่าว ผ่านการอบรมด้วยวิธีอบรมนักเรียน 3 แห่ง กับวิธีอบรมนักเรียนและครูจำนวน 3 แห่ง โดยเลือกแบบเจาะจง (purposive selection) รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ครูและนักเรียนที่รับผิดชอบกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขใน โรงเรียนตามแบบประเมินกิจกรรมฯ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ทดสอบความแตกต่างของการอบรมทั้ง 2 วิธีโดยใช้สถิติ Mann-Whitney U test และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยวิธีวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

สรุปผลการศึกษา

ผลของวิธีการให้การศึกษาระหว่างวิธีอบรมเฉพาะนักเรียน กับวิธีอบรมนักเรียนและครู ทั้ง 4 หมวด คือ หมวดโครงสร้างพื้นฐาน หมวดการดำเนินการ หมวดผลของการดำเนินการ และหมวดผลลัพธ์หรือประสิทธิผลของการดำเนินการ เป็นดังนี้

1. **คะแนนหมวดโครงสร้างพื้นฐาน** คะแนนในหมวดนี้ ได้แก่ การจัดรูปองค์กร นโยบายของผู้บริหาร สถานที่ดำเนินการ และการมีส่วนร่วมของประชากรในโรงเรียน เมื่อเปรียบเทียบคะแนนรวมของกิจกรรมระหว่างกลุ่มโรงเรียนที่ให้การศึกษา ทั้ง 2 วิธี พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$)

2. **คะแนนหมวดการดำเนินการ** คะแนนในหมวดนี้ ได้แก่ การวางแผน และการดำเนินกิจกรรมตามแผน เมื่อเปรียบเทียบคะแนนรวมของกิจกรรมระหว่างกลุ่มโรงเรียนที่ให้การศึกษา ทั้ง 2 วิธี พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$)

3. **คะแนนหมวดผลของการดำเนินการ** คะแนนในหมวดนี้ ได้แก่ การประชุมอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง การบันทึกกิจกรรม การสรุปผลโครงการ การประเมินผลโครงการ การอบรม การสอน การถ่ายทอดความรู้ และกิจกรรมการแก้ไขปัญหารื่องเรียน เมื่อเปรียบเทียบคะแนนรวมของกิจกรรมระหว่างกลุ่มโรงเรียนที่ให้การศึกษา ทั้ง 2 วิธี พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$)

4. **หมวดผลลัพธ์หรือประสิทธิผลของการดำเนินการ** คะแนนในหมวดนี้ ได้แก่ มาตรการของโรงเรียนด้านคุ้มครองผู้บริ โภคด้านสาธารณสุขเป็นลายลักษณ์อักษร กิจกรรมการพัฒนาการดำเนินกิจกรรม การเกิดประโยชน์ต่อชุมชน การได้มาซึ่งงบประมาณและทรัพยากร และกิจกรรมพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค เมื่อเปรียบเทียบคะแนนรวมของกิจกรรมระหว่างกลุ่มโรงเรียนที่ให้การศึกษา ทั้ง 2 วิธี พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$)

และเมื่อนำผลรวมของคะแนนทั้ง 4 หมวด ได้แก่ หมวดโครงสร้างพื้นฐาน หมวดการดำเนินการ หมวดผลของการดำเนินการ หมวดผลลัพธ์หรือประสิทธิผลของการดำเนินการมาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มโรงเรียนที่ให้การศึกษาทั้ง 2 วิธี พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p > 0.05$) เช่นกัน จึงไม่สามารถสรุปได้ว่าวิธีที่ 1 หรือวิธีที่ 2 ดีกว่ากัน อย่างไรก็ตามข้อมูลจากการสัมภาษณ์ลึกครู่ที่ปรึกษา พบว่า ครูที่ปรึกษามีบทบาทสำคัญในการประสานงานกับผู้บริหาร โรงเรียน เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผู้นำชุมชน ดังนั้นการอบรมครูยังน่าจะมีการอบรมต่อไป

จากการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด พบว่า มีปัจจัยอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินกิจกรรมคุ้มครองผู้บริ โภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

ปัจจัยภายนอกโรงเรียน

1. ช่วงเวลาในการอบรมครู

ช่วงเวลาในการอบรมครูไม่เหมาะสม เนื่องจาก สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เชียงใหม่ ดำเนินการอบรมครูหลังจากเปิดภาคเรียนที่ 1 ในเดือนมิถุนายน ทำให้ครูที่ปรึกษาไม่สามารถบรรจุกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ลงในแผนของโรงเรียน ได้ทันตาม กำหนดเวลา จึงมีผลทำให้ขาดการสนับสนุนในด้านงบประมาณ ขาดการมีส่วนร่วมของผู้บริหาร และครูหมวดอื่นในโรงเรียน และการอำนวยความสะดวกในด้านสถานที่ทำกิจกรรม

2. เจ้าหน้าที่สาธารณสุข

เภสัชกร โรงพยาบาลชุมชน หรือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ หรือในสถานอนามัยที่รับผิดชอบในโรงเรียนนั้น มีบทบาทสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก การเป็นฝ่ายสนับสนุนวิชาการ และเทคนิคการบริหารงานกลุ่ม คบส. ในโรงเรียน การเป็นวิทยากรบรรยายความรู้ด้านอาหารและยา การร่วมคิดกับครูที่ปรึกษาในการวางแผนการดำเนินงาน และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ประการที่ 2 การเป็นฝ่ายไปติดตามผลการดำเนินงาน จะเห็นได้ว่า ในการที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเข้าไปกระตุ้นกิจกรรม คบส. ในโรงเรียนที่กำลังอ่อนแรงลง พบว่า สามารถทำให้กิจกรรมดีขึ้นได้

ปัจจัยภายในโรงเรียน

1. นโยบายของโรงเรียน

การบรรจุกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ขึ้นกับนโยบายของโรงเรียน หากผู้บริหารมีนโยบายและวางแผนสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม คบส. ในโรงเรียน กำหนด ระยะเวลาและวางแผนสนับสนุนการดำเนินงาน เช่น ตั้งงบประมาณ จัดสถานที่เพื่อการดำเนินกิจกรรม และมีการติดตาม ประเมินผลกิจกรรมจากผู้บริหารโรงเรียน เป็นต้น จะมีผลสนับสนุนให้นักเรียนที่ดำเนินกิจกรรม คบส. ในโรงเรียนสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถแก้ ปัญหาอันเกิดจากการย้ายราชการของครูผู้รับผิดชอบ ไปสอนที่โรงเรียนอื่นด้วย

2. ครูที่ปรึกษา

ครูที่ปรึกษามีความสำคัญอย่างมาก ในการประสานงานกับผู้บริหาร โรงเรียนในด้าน การกำหนดนโยบายร่วมทำกิจกรรม เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผู้นำชุมชนมาช่วยกันดำเนินงาน

นอกเหนือจากการให้คำแนะนำแก่นักเรียนในด้านการบริหารจัดการกลุ่ม การจัดกิจกรรม การเก็บข้อมูล การประเมินผล คั้งนั้น แม้ว่าครูที่ปรึกษาไม่ได้ร่วมรับการอบรมจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ แต่หากใช้ความพยายามและจัดเวลาให้เพียงพอที่จะสนใจเอกสารประกอบการอบรมควบคู่ไปกับการมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขหรือเภสัชกรในพื้นที่เข้ามาสนับสนุนแล้วก็จะมีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานกลุ่ม คบส. ในโรงเรียน อย่างไรก็ตามการที่ครูได้รับการอบรมจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่าจะเป็นการประหยัดเวลาศึกษาเอกสารรวมทั้งสามารถสอบถามวิทยากรเกี่ยวกับเนื้อหาที่ไม่เข้าใจได้อย่างตรงไปตรงมา

3. การจัดตั้ง“ชมรม”และ“ชุมนุม”คุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน

จากผลการศึกษา พบว่า การรวมกลุ่ม 2 แบบ คือ “ชมรม”และ“ชุมนุม”คุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน มีข้อแตกต่างกัน กล่าวคือ

“ชมรม” คุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน มีจุดเด่นที่สามารถมีจำนวนสมาชิกได้ไม่จำกัด นักเรียนสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างอิสระ มีความคิดสร้างสรรค์สูง ไม่มีผลต่อการเรียนของนักเรียน โดยที่นักเรียนสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างอิสระและหลากหลาย ครอบคลุมหลักเกณฑ์และวัตถุประสงค์งาน คบส. ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ทำให้มีผลกระทบต่อประชากรในโรงเรียนสูง แต่มีจุดด้อยคือ กิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียนเป็นกิจกรรมใหม่ ครูที่ปรึกษามักให้นักเรียนทำกิจกรรมตามความสนใจและไม่จำเป็นต้องให้คำแนะนำหรือมอบหมายงานอย่างชัดเจนแก่นักเรียนก็ได้เพราะไม่ใช่วิชาเรียนบังคับ นอกจากนี้การเป็นชมรมมีโอกาสบรรจุเป็นนโยบายของโรงเรียน ได้น้อยกว่าการจัดเป็นชุมนุม

ส่วน“ชุมนุม” คุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน มีจุดเด่น คือ เป็นกิจกรรมที่ถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งนักเรียนสามารถเลือกลงทะเบียนเรียนได้ มีผลต่อผลการเรียนของนักเรียน นักเรียนจึงให้ความสนใจในการร่วมกิจกรรมอย่างมาก มีการกำหนดหน้าที่ และบุคลากรให้เป็นครูที่ปรึกษาเพื่อให้คำแนะนำและมอบหมายงานให้นักเรียนทำ นอกจากนี้ ยังมีโอกาสของงบประมาณและสนับสนุนทรัพยากรจากโรงเรียนได้ง่าย แต่มีจุดด้อย คือ สามารถรับนักเรียนได้จำนวนจำกัด และมักจะเป็นครูที่สอนวิชาในหมวดเดียวกัน ทำให้กิจกรรมไม่หลากหลาย และผลกระทบที่เกิดขึ้นในโรงเรียนอยู่ในวงจำกัดเฉพาะนักเรียนที่เป็นสมาชิกของชุมนุมเท่านั้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้

1. การกำหนดแนวทางการจัดการโครงการฯ

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ควรกำหนดแนวทางการจัดการ โครงการฯให้ครอบคลุม ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.1 การประสานงาน

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ควรมีการประสานงานกับสำนักงาน สามีัญศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ในการร่วมกันจัดทำแผนปฏิบัติการ และทำฟังก์กับเวลาในการดำเนิน กิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภค โภคค้ำานสาธารณสุขใน โรงเรียนให้สอดคล้องกับแผนการปฏิบัติงานของ สำนักงานสามีัญศึกษาจังหวัดเชียงใหม่

1.2 ความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ควรมีขั้นตอนและฟังก์กับเวลาในการดำเนินการเพื่อให้โรงเรียนสามารถ บรรลุกิจกรรม คบส. ได้ทันในภาคการศึกษาที่ 1 ดังต่อไปนี้

- เดือนกุมภาพันธ์ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ขอความร่วมมือ จากสำนักงานสามีัญศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ ดำเนินการประชุมสัมมนาผู้บริหารโรงเรียน โดย สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ร่วมเป็นวิทยากร เพื่อระดมสมองเกี่ยวกับการกำหนด นโยบายการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคค้ำานสาธารณสุขใน โรงเรียน ให้สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการ ประจำปีของโรงเรียน

- เดือนมีนาคม จัดการอบรมสัมมนาครูผู้รับผิดชอบจำนวน 2 คน ต่อ โรงเรียนพร้อมกับ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในระดับอำเภอและตำบลที่เกี่ยวข้อง ให้ทราบวิธีการและ ขั้นตอนในการจัดตั้งกลุ่มคุ้มครองผู้บริโภคค้ำานสาธารณสุข และกำหนดฟังก์กับการดำเนินงาน กิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคค้ำานสาธารณสุขใน โรงเรียน

- เดือนเมษายน จัดอบรมเชิงปฏิบัติการ แก่นักเรียนผู้เป็นประธานชมรม และ กรรมการชมรม จำนวน 2 คน ต่อ โรงเรียน เพื่อให้นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สุขภาพ การจัดตั้งกลุ่มและวิธีการดำเนินกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคค้ำานสาธารณสุขใน โรงเรียน

1.3 การเตรียมทรัพยากร

จัดเตรียมอุปกรณ์ วัสดุเพื่อการดำเนินกิจกรรม ได้แก่ กระดาษโปสเตอร์ ปากกามะจิก ฟิล์มถ่ายรูป ชุดทดสอบอาหาร สื่อให้ความรู้ เช่น วีดีโอ เทปคาสเซต แผนการสอน และคู่มือการจัดตั้งกลุ่มคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน และแบบบันทึกต่างๆ เช่น แบบบันทึกการตรวจสอบผลิตภัณฑ์ แบบบันทึกการตรวจสอบสถานที่ และแบบประเมินผลโครงการ นอกจากนี้สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ควรมอบ วัสดุ อุปกรณ์ และเอกสาร ทั้งหมดหลังการอบรมทันที เพื่อให้ครูและนักเรียนได้ทำความเข้าใจและสอบถามรายละเอียดวิธีการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ

1.4 การติดตามและการประเมินผล

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ควรจัดทำแผนการติดตามและประเมินผล ในแต่ละระดับดังนี้

- ระดับจังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ควรกำหนดเวลาในการติดตามและนิเทศ การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในระดับอำเภอ อย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

- ระดับอำเภอ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขผู้รับผิดชอบและเภสัชกรโรงพยาบาลชุมชนควรกำหนดเวลาในการเข้าไปเยี่ยมและให้คำปรึกษา ตลอดจนการสนับสนุน แก่โรงเรียนในเขตความรับผิดชอบ อย่างน้อยภาคเรียนละ 2 ครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคเรียนที่ 1 ควรมีการติดตามเพื่อรับทราบปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมโครงสร้างพื้นฐาน และการวางแผนการดำเนินการ เนื่องจากเป็นพื้นฐานสำคัญในการทำกิจกรรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน

นอกจากนี้ ควรมีการปรับปรุงแบบประเมินให้เหมาะสมขึ้น เพราะ แบบการประเมินที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ อาจไม่เหมาะสมสำหรับการประเมินกิจกรรม คบส. ที่ดำเนินการอยู่เพราะมีสาเหตุและปัจจัยอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย ทำให้โรงเรียนต่างๆ ไม่ได้ทำกิจกรรมที่มีในการประเมิน หากทำการประเมินโดยให้คะแนนตามแบบประเมินเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีการสัมภาษณ์เชิงลึกร่วมด้วยจะไม่ทราบข้อมูลที่แท้จริง ผลการประเมินที่ได้รับจึงเชื่อถือไม่ได้

2. การสนับสนุนการเป็นชมรมคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียน

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ควรดำเนินการสนับสนุนกิจกรรมอิสระของนักเรียนในการจัดตั้งกลุ่มคุ้มครองผู้บริโภคในรูปแบบของชมรมเนื่องจาก งานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียนมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของทุกคน และการดำเนินการในรูปของชมรมมีการรับสมาชิกได้ไม่จำกัดจำนวน นักเรียนสามารถดำเนินกิจกรรมได้อย่างอิสระ มีความคิดสร้างสรรค์ มีผลกระทบต่อประชากรในโรงเรียนสูง โดยที่นักเรียนสามารถดำเนินกิจกรรมได้หลากหลาย จะทำให้เกิดกิจกรรมได้อย่างกว้างขวาง และส่งผลกระทบต่อประชาชนรู้จักการเลือกซื้อ เลือกใช้ผลิตภัณฑ์สุขภาพที่เหมาะสม และรู้จักการพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภคทั้งในโรงเรียนและชุมชนนอกโรงเรียน

ข้อจำกัดในการศึกษาครั้งนี้

จำนวนกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้มีจำนวนน้อย เนื่องจากโรงเรียนส่วนใหญ่จะส่งทั้งครูและนักเรียนเข้าอบรมมาด้วยความสมัครใจและมี 3 โรงเรียนที่ส่งเฉพาะนักเรียนแต่ไม่ส่งครู จึงทำให้มีความจำกัดของกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้วิธีอบรมเฉพาะนักเรียน ดังนั้นการเปรียบเทียบผลของการอบรมทั้ง 2 วิธี โดยทดสอบทางสถิติ จึงไม่เหมาะสม อย่างไรก็ตามการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ทราบปัญหาอุปสรรค และเหตุผลที่ส่งผลให้กิจกรรม คบส. ในโรงเรียนไม่เป็นไปตามที่ต้องการได้อย่างดี เกิดประโยชน์ต่อการพิจารณาปรับปรุงการดำเนินการเพื่อส่งเสริมกิจกรรม คบส. ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อกิจกรรมงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุขในโรงเรียนในด้านการประสานงาน ได้แก่ ผู้บริหาร ครูที่ปรึกษา นักเรียน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่เกี่ยวข้องในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล ประเภทของโรงเรียน และ สภาพแวดล้อมของโรงเรียน

2. ควรมีการปรับปรุงเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือแบบประเมินฯ เนื่องจากเกณฑ์การประเมินไม่ละเอียดเพียงพอและมีน้ำหนักการให้คะแนนเท่ากันทุกข้อ ควรแบ่งเป็นเกณฑ์บังคับ ซึ่งต้องมีหรือต้องปฏิบัติเนื่องจากเป็นเกณฑ์ที่เห็นว่าสำคัญ ที่ส่งผลให้เกิดกิจกรรมการดำเนินการของ

นักเรียน และเกณฑ์ทั่วไปที่มีการให้นำหนักคะแนนในแต่ละข้อตามความยากง่ายของการดำเนินกิจกรรม และ ผลกระทบที่เกิดขึ้น

3. ควรมีการวิจัยในลักษณะเชิงกึ่งทดลอง (quasi – experimental study) เพื่อศึกษาในกลุ่มที่ไม่ได้ให้การศึกษาเป็นกลุ่มควบคุม และกลุ่มที่ให้การศึกษาเฉพาะครู เปรียบเทียบกับวิธีอบรมเฉพาะนักเรียน กับ อบรมนักเรียนและครู เพิ่มจำนวนกลุ่มตัวอย่างให้มากขึ้น จะให้เห็นผลของวิธีการในการศึกษาในลักษณะต่าง ๆ ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสามารถเลือกใช้วิธีการที่ประหยัดและเกิดประสิทธิผลมากที่สุด

4. ควรมีการศึกษาเช่นนี้ในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อผลที่ได้จะสามารถนำไปใช้ในโรงเรียนต่าง ๆ ในสังกัดกรมสามัญศึกษา และศึกษานิเทศก์จังหวัด ได้อย่างกว้างขวางต่อไป

5. ศึกษาผลลัพธ์ของการดำเนินกิจกรรม คบศ. ในโรงเรียนในเรื่อง ความรู้ในการบริโภคผลิตภัณฑ์สุขภาพและการจัดตั้งกลุ่มคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข ทักษะต่อการจัดกิจกรรม และพฤติกรรมการพิทักษ์สิทธิผู้บริโภคของครูและนักเรียนในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เข้าร่วมโครงการฯ